

Александра Ђурић-Миловановић
Балканоолошки институт САНУ
Београд

Апстракт. Као еванђеоски покрет, баптизам настаје у оквиру европског протестантизма у Енглеској и Холандији почетком XVII века, а захваљујући мисионарским активностима баптистичких проповедника током XVIII и XIX века врло брзо се ширио Европом. Циљ овог рада односи се на представљање динамике ширења баптизма на простору Аустроугарске монархије и оснивања прве баптистичке цркве у Новом Саду 1892. године. Као и друге неопротестантске заједнице, баптисти су се највише ширили у етнички и конфесионално хетерогеним срединама, посебно међу Мађарима и Немцима. Почетком XX века Нови Сад је представљао важан баптистички центар, будући да су се јавна крштења нових верника обављала на реци. Пракса крштења на Дунаву задржала се све до Другог светског рата о чему, како се у раду наводи, извештавају баптистички часописи на немачком језику *Гласник Еванђеља* (*Evangeliumsbote*), *Гласник мира* (*Friedensbote*) и *Гласник крштењака* (*Täuferbote*).

Кључне речи: еванђеоско хришћанство, баптистичка црква, Нови Сад, крштења на Дунаву.

Еванђеоско буђење на Западу, након реформације, представљало је доба великог успона и ширења многих верских покрета у различитим деловима Европе. Током XIX века промене које наступају у религији у додиру са модерношћу одразиле су се на удаљавање од званичне цркве, раздвајање цркве од државе, као и приступање новим верским заједницама са нагласком на личну религиозност (Parker 1998: 195-212). Тако је, према историчару Хјуу Меклауду, ово био период и секуларизације и оживљавања религије, будући да се велики број људи отуђио од званичне цркве и све више придруживао новим, пре

свега неопротестантским заједницама (McLeod 1990). Иако је настао у Западној Европи током XVII века, баптизам се на просторима Централне и Југоисточне Европе ширио и развијао у XIX веку, имајући свој центар у оквирима немачког говорног подручја.

На простору некадашње Аустроугарске монархије ширење неопротестантизма започето је само двадесет година након његовог појављивања у Немачкој (Kuburić 2001: 17). Тако се најстарија неопротестантска заједница назарена појавила на простору јужне Угарске средином XIX века, потом своје заједнице оснивају адвентисти, баптисти, пентекосталци (Алексов 2010). Велику улогу у ширењу ових еванђеоски оријентисаних неопротестантских заједница на просторе Аустроугарске монархије имало је досељавање протестантског немачког и мађарског становништва. Током XVIII века аустријска царица Марија Терезија и њен наследник Јосиф II, планском колонизацијом јужне Угарске дозвољавају насељавање само римокатолицима. Цар Јосиф II 1781. године доноси декрет под називом „Патент о верској толеранцији”, којим је загарантована слобода кретања сељацима и право да поседују земљу. Колонистима су понуђени бољи услови за живот него у севернијим територијама из којих су углавном долазили. Већина протестантских црквених општина основана је до почетка XIX века, углавном немачких и словачких, док су мањи број чиниле општине мађарских лутерана. Неопротестантске заједнице, за разлику од протестантских, биле су наднационалне по свом саставу, прихватајући вернике из различитих верских и етничких група. Утицај европског баптизма из Немачке допринео је обликовању и настанку прве баптистичке заједнице у Новом Саду, не само међу Немцима, већ и осталим етничким групама Мађарима, Словацима, Србима и Румунима. Овај рад настао је са циљем представљања почетака у развоју једне нове еванђеоске традиције на нашим просторима, са посебним акцентом на конверзији и крштењу у оквирима протестантско-еванђеоске теологије. Рад се састоји из три целине, прва упућује на дефинисање еванђеоског хришћанства које се налази у темељу баптистичке догматике, друга целина односи се на историју баптизма у Европи, док трећи део представља преглед настанка баптистичке заједнице у Новом Саду. Пракса крштења на Дунаву, поред обредног дела имала је и улогу симболичког иступања једне нове и другачије верске традиције у јавни простор. Како је пракса крштења на рекама напуштена након Другог светског рата, рад ће обухватити период од крштења првих верника на Дунаву у Новом Саду 1875. године, до 1950. када се јавна крштења све више замењују крстионицама унутар цркава.

Еванђеоско хришћанство

Еванђеоски покрет (енг. *Evangelical movement*, нем. *Evangelikale*) настаје из реформацијске традиције, обухватајући различите протестантске и неопротестантске заједнице широм света. Етимологија речи еванђеоски потиче из грчке речи *εὐαγγέλιον*-еванђелион, са значењем добра вест, односно добра вест о спасењу у Исусу Христу и ширење добре вести другима. Почетком XIX века еванђеоска теологија почиње да наглашава обнављање цркве и верника, као и евангелизацију, односно ширење јеванђеља, што се тумачи као повратак изворима и суштини хришћанства. Тако, еванђеоско хришћанство настаје као „природни развој протестантизма који доживљава неколико верских побуђења, а своју теологију усредсређује на посматрање и развој хришћанског живота” (Бјелајац 2003: 8). Еванђеоски хришћани се убрајају у читав низ различитих (нео)протестантских заједница, које своје историјско порекло имају пре свега у анабаптистичком крилу европске реформације, али и у нон-конформистичком крилу британске реформације. Оно представља оригинално, апостолско, новозаветно хришћанство, уз наглашавање значаја Библије, доживљаја Христа као личног Спаситеља, инсистирања на стварном искуству Светог Духа у доживљају Духовног препорода и светом животу после тога (Vidović 2005: 302). Током XX века еванђеоска теологија развијала се посебно у оквиру апологетике и етике, док њен основни смисао постаје темељно проучавање Библије, уз молитву, нагласак на еванђеља, чекање другог Христовог доласка, живот у заједници верника и слављење Христа (Бјелајац 2003: 8). Поред тога, теологија еванђеоског хришћанства је тринитарна, уз нагласак на дубоку приврженост Библији, њеном свакодневном читању и проучавању, доживљају Христа као личног спаситеља и инсистирању на стварном искуству Светог Духа. Поједина тумачења библијске доктрине утицала су на стварање различитих еванђеоских, посебно харизматских пентекосталних заједница током XIX и XX века. Еванђеоски покрет, током XVIII и XIX века, довео до „пробуђења” међу баптистима, методистима, презбитеријанцима и другим протестантским деноминацијама, не само у Европи и Америци, већ захваљујући мисионарима и у Африци, Азији и Латинској Америци.

Еванђеоско хришћанство има неколико темељних карактеристика, Исус и његово дело за спасење човечанства, Библија, крштење одрасле особе, односно њено покајање, обраћење и вера, ширење јеванђеља и евангелизација људи који не познају Исуса. Британски историчар Дејвид Бебингтон, издваја пет основних елемента који чине основу еванђеоског хришћанства: обраћење или конверзија, Библија изнад црквене традиције,

активизам и ширење јеванђеља, централност крста, одбацивање седам светих тајни и увођење крштења и причести (Bebbington 1989: 2–17). Стриктни скриптурализам, морализам и прозелитизам постају карактеристике већине еванђеоских и неопротестантских заједница. Испреплетан утицај пуританизма, пијетизма и анабаптизма, налази се у основи еванђеоског хришћанства, поред осталих заједничких елемената које налазимо у свим протестантским традицијама као што су оправдање вером, свештенство свих верника, централност Библије.

Баптизам: настанак и развој

Баптизам, као еванђеоски покрет, настаје у оквиру европског протестантизма у Енглеској и Холандији почетком XVII века. Издвајањем из енглеског пуританизма, у додиру са холандским менонитима, бивши англикански свештеник Џон Смит и Томас Хелвис оснивају 1609. године у Холандији прву баптистичку цркву. Под утицајем анабаптиста Хелвис формулише баптистичку доктрину која је основу имала у крштавању одраслих верника. Хелвис 1612. године одлази у Енглеску и оснива прву групу генералних баптиста арминијанске теологије. Нешто касније, 1616. године, Хенри Џејкоб, Џон Латроп и Хенри Џеси оснивају другу групу партикуларних баптиста, који су у свом учењу били радикалнији, усвајајући Калвиново учење да Бог није спасење наменио свим људима, већ само онима које је по своме предодређењу својевољно одабрао. За разлику од њих, генерални баптисти сматрају да је Бог спасење наменио свим људима и да појединац може бити спасен само личном вером. У Лондону је 1644. године било седам баптистичких цркава, партикуларних баптиста, да би се око 1891. године, ове две групе баптиста ујединиле (Peterlin 2007: 37). Посебно баптистичко мисионарско друштво оснива Вилијем Кери 1792. године што је представљало почетак мисионарског рада баптиста. На првом баптистичком конгресу у Лондону 1905. године, оснива се први Светски савез баптиста (Милин 1982: 66–68). У начелима вере баптисти највећу важност приписују личном доживљају Бога и духовном препороду, док се Бог најпотпуније објавио у личности Исуса Христа и путем Светог писма. Баптисти такође верују да се човек не рађа као хришћанин, већ да он то постаје када се на одређени начин суочи са Богом. Тако је према баптистичкој теологији:

„Бог створитељ, одржитељ и владар свега видљивог и невидљивог, а људима се објавио у три лица као Отац, Син и Свети Дух. Исус Христос је јединорођени Божији Син, потпуно Бог и потпуно човек (Богочовек) зачет Светим Духом и рођен од девице Марије. Живео

је безгрешним животом и умро разапет на крсту, као жртва за наше грехе и тиме од људи отклонио Божији гнев и отворио врата откупљењу од греха и помирењу с Богом. Трећи дан је васкрсао, а потом се и вазнео на небо, где је заузео положај с десне стране Богу. Христ ће се поново вратити на земљу да суди живима и мртвима” (Kuburić 2010: 194).

Баптисти верују, да је човек, начинивши први грех, раскинуо заједницу са Богом, тиме су сви људи постали грешници, а како не би били осуђени на вечну смрт Бог им је послао свог Сина како би људе избавио греха. Христос је својом жртвом остварио дело спасења за сваког човека, који вером и покајањем прихвати Христа. Према баптистима, да би човек био спасен мора да „доживи ново рођење”, односно духовни препород који настаје као „резултат деловања Божјег Духа и Божје речи у људском срцу” (Kuburić 2010: 194).

Теолошки контекст преобраћења, као драматичне промене у којој верник постаје свестан својих грехова и поново се рађа кроз Божи опрштај, односи се не само на одбацивање старе природе која је била грешна, већ у обликовању сасвим нове природе односно идентитета верника (Sremac 2010: 133). Према еванђеоској теологији „човек се не може обратити сопственим снагама, али може да се, Божијом милошћу, покаје и обрати Христу, силом Светог Духа” (Sremac 2010: 135). Преобраћење је повезано са крштењем, прецизније воденим крштењем погнуривањем целог тела у воду, што представља јавну и симболичну потврду рођења, умирања и васкрсења Исуса, духовни препород којем само одрасла, свесна особа, може приступити и постати члан заједнице.

Обред крштења обавља се уроњавањем у воду, јер такво крштење, како наводи Јамбрек, „најбоље показује симболички потпуну промену живота” (Jambrek 2007: 236). Као видљиво сведочанство, крштење представља потврду да је верник прошао пут покајања и опрштаја. Крштењем у присуству окупљене заједнице, верници потврђују своју духовну припадност Христу на симболичан начин, учешћем у причести, Вечери Господњој, која представља захвалност за дело спасења и обнову завета с Богом и са заједницом. Припадање заједници, баптисти дефинишу као заједницу крштених верника следбеника Исуса Христа Спаситеља. Баптисти верују да су сви људи грешни и да им је потребно спасење, али да без препорода, крштење нема никакав духовни значај.

Баптистички историчар Валтер Шурден дефинисао је „четири слободе” у баптистичкој теологији: духовна, црквена, библијска и религијска слобода (Shurden 1993). Баптисти се залажу за одвајање цркве од државе и слободу сваког појединца да изабере којој цркви ће припадати. Одбацујући цркву као посредника између Бога и људи,

баптистичка догматика наглашава да се до спасења долази путем личне вере. Заједнице су конгрегацијски организоване и локалне цркве су независне, стога баптистичке заједнице у свету представљају скуп независних баптистичких цркава. Како не постоји хијерахија и јединствена баптистичка теологија међу различитим ограницима баптиста, поједина доктринарна питања као што су есхатологија, одвајање од света, глосолалија, мисионарске активности разликују се међу баптистичким групама.

Баптистички покрет доживљава наглу експанзију у Сједињеним Америчким Државама, посебно током периода „Великог пробудења” (енг. *Great Awakening*), после 1790. године. Иако је настао у Холандији, баптизам се највише развијао у Енглеској, а током XIX века баптистички покрет у почиње да се шири Европом, прво у Немачкој, затим у Данској, Аустрији, Пољској, Мађарској и једним делом у Русији, али и на Балкану (Бјелајац 2010: 91).

Након обраћења у Енглеској, немачки баптистички проповедник Јохан Герхард Онкен враћа се у Хамбург где проповеда и оснива прву баптистичку цркву. У историји баптистичке цркве, Онкен „отац немачких баптиста” имао је велики утицај на развој модерног баптистичког покрета у континенталној Европи.

Оснивање и развој баптистичке заједнице у Новом Саду

Немци из Аустроугарске долазе у контакт са Јоханом Герхардом Онкеном и баптистима, а многи међу њима прихватају баптистичко учење и почињу да проповедају. Ширење баптизма, према америчком историчару Џону Хоперу, одвијало се у неколико праваца. Први правац путем верника који су се „обратили” у другим земљама и вратили се како би проповедали. То је био случај са првим баптистима у Новом Саду, мађарским брачним паром Францом и Маријом Табори, који су се крстили у Букурешту 1862. године и нешто касније, постали колпортери Библијског друштва у Сарајеву (Бјелајац 2010: 92). Други правац ширења баптизма почиње када је 1804. године основано Британско и инострано Библијско друштво (*British and Foreign Bible Society*). Ради ширења Светог Писма бројни колпортери одлазе у различите делове Европе и започињу мисијски рад. Трећи правац, односи се на период после Првог Светског рата, када мисионар Винко Ванцек долази из Сједињених Америчких Држава као евангелизатор међу Србима и Хрватима, успевајући да уједини до тада језички подељене заједнице у јединствен Баптистички савез 1922-1924. године. Поједини историчари, издвајају и утицај

заробљеника који су по повратку из Русије, где су дошли у контакт са баптизмом, ширили „нову веру” у Југославији.

Захваљујући Едварду Миларду који у Бечу оснива Библијски центар, 1868. године у Београд долазе први колпортери. Путем ових мисионара, баптисти су добијали све више чланова у својим заједницама на Балкану, а прва црква оснива се у Новом Саду 1892. године, као мисијска станица будимпештанске цркве. Како су Немци чинили већину у баптистичкој заједници у Новом Саду, богослужења су била на немачком језику. На простору Аустроугарске мисионарски рад баптиста одвијао се међу становништвом које је говорило немачки језик, иако су пастори касније проповедали и на мађарском, словачком, румунском и српском. Према појединим изворима, назарени су прелазили у баптисте, будући да су баптисти мисионарили и у подручјима назаренских заједница. Назарени и баптисти били су први неопротестанти чије су учење, поред Немаца и Мађара лутерана и калвиниста, прихватили православни Срби и Румуни. У развоју новосадске баптистичке заједнице, важну улогу имао је Хајнрих Мајер, који се крстио 1862. године, а непосредно након боравка у Одеси и Галицији, долази у Пешту где по Милардовом наговору постаје библијски колпортер. Мисионарским активностима Хајнриха Мајера, у баптизам све више прелазе и припадници различитих етничких група, па се проповеди одржавају и на словачком, мађарском и српском језику. Након доласка у Будимпешту 1873. године, Мајер почиње да води локалну баптистичку цркву у којој је један од верника био некадашњи назарен Адолф Хемпт из Новог Сада. Након крштења у баптистичкој цркви, Хемпт се 1875. године враћа у Нови Сад и позива Мајера да посети назаренску заједницу (Норпер 1977: 13). Мајер ускоро напушта Британско библијско и инострано друштво и у потпуности се посвећује евангелизацији међу Немцима у Подунављу. Тако су прва крштења у Новом Саду обављана на Дунаву, о чему Хајнрих Мајер сведочи једном пријатељу у писму:

„Господ је излио своју милост на нас 16. новембра 1875. године у Новом Саду на Дунаву. Неколико баптиста, раније назарени, су се пре извесног времена почели састајати, али не озбиљно. Међутим ситуација се изменила. Учеснике ове групе је обузела жалост и кајање због своје раније неодлучности. Неки за своје спасење нису марили, јер су се ослањали на своја добра дела. Сада су оживели. Убрзо након овог крштења, крстило се још 20 особа.”

Мајер је ово крштење обавио тајно, будући да је већ био протеран из Новог Сада као колпортер Библијског друштва (Lehotski 1997: 1). У црквеном архиву у Новом Саду постоји податак да је Мајер ово крштење обавио 16. новембра 1875. године, а да су поред Адолфа Хемпта, крштени

Баптисти на крштењу

Петер и Магдалена Бернхардт и Роберт Лерх. Ови новокрштени верници, како наводи Бјелајац, нису остали у Новом Саду, већ су се одселили у Бечеј, Крчедин, Фекетић. Крштења на Дунаву Мајер је наставио током наредних година, а верници су долазили из околних места. Новосадска заједница, као мисијска станица баптистичке цркве у Будимпешти, 1890. године имала је 17 чланова, а чинили су је Немци, Мађари и Срби. Током наредних мисионарских посета Новом Саду између 1878. и 1881, Мајер је крстио Петера и Елизабет Пфаф, Давида и Ану Солти, постављајући, на тај начин, темеље за развој баптизма у Новом Саду и околини (Норрег 1977: 19). Тако су „први верници ватрено наговештавали еванђеље које су доживели у свом животу. Прихватили су рад са децом и младима. Путовали су где су их позивали. Сами су се селили у нова подручја и постепено око себе окупљали број заинтересованих, пробуђених, обраћених” (Бјелајац 2010: 189).

Проповедник Јулијус Петер, којег је Мајер крстио у Бечу, рукоположен је 1891. године, након чега се организује самостална група новосадских верника. Петер је непосредно пре доласка у Беч, завршио теолошко образовање на Баптистичком семинару у Хамбургу, на којем су се тада школовали многи проповедници из читаве Европе. Доласком Петера у Нови Сад баптистичка црква се осамостаљује и постаје независна од будимпештанске. Мисионарски рад се највише одвијао међу немачким

становништвом, а по потреби, проповеди су превођене на мађарски, словачки и српски. Као и друге неопротестантске заједнице, баптисти су се највише ширили у етнички и конфесионално хетерогеним срединама, посебно међу Мађарима и Немцима протестантима код којих је и писменост била много већа него код осталих група. Верници из околних немачких села долазили су у Нови Сад како би се крстили на Дунаву, иако су почетком 20. века и Словаци приступили овим групним крштењима. Један од проповедника значајан за развој заједнице Јозеф Туроцки, сматран „пиониром међу Словацима”, почиње да води хор и оркестар наступајући на многим јавним местима, као што је Дунавски парк (Lehotski 2009: 15). Према извештају, који Бјелајац наводи, на Светском баптистичком конгресу у Лондону 1905. године, у јужној Угарској је било око сто верника и девет баптистичких цркава (Бјелајац 2010: 96). Баптисти властима нису били превише проблематични, чим би се утврдило да имају другачија уверења од, тада врло бројних, назарена. Од тренутка када су се појавили на просторима јужне Угарске, назарени су долазили у сукоб са властима због одбијања да носе оружје.

Баптисти лаици, окупљали су се по кућама и у словачким насељима, а највећи центар био је Бачки Петровац. После Првог светског рата, баптистички покрет све више напредује, захваљујући бројним верницима који су евангелизовали међу различитим језичким групама. Немачка баптистичка мисија, а касније и група Јужних баптиста из Сједињених Америчких Држава оснивају нове цркве, домове за старе вернике и материјално помажу заједнице у Србији. После Првог светског рата, баптистичка заједница се нагло развија на простору Војводине. Држава, са друге стране, Видовданским уставом из 1921. године признаје постојање баптиста. Баптисти су тада, за разлику од назарена, имали бројна права као и друге признате вероисповести, стога су назарени и пентекосталци захтевали да се изједначе са баптистима, иако држава то није допустила (Бјелајац 2010: 107). Баптисти су захтевали да се њихова деца изузму са православне веронауке, а да ученици похађају баптистичку веронауку (Lehotski 1997). Како би православни верници приступили крштењу у баптистичкој цркви, било је неопходно да поседују захтев за иступање из православне цркве.

Према појединим изворима, до националне поделе заједнице дошло је 1925. године, због утицаја америчких мисионара. Јужне баптистичке мисије и мисије немачких баптиста које су се међусобно разликовале у теолошком образовању и приступима мисионарења. Тако, према Лехотском, инострани мисијски одбор америчких Јужних баптиста шаље људе из наших крајева који су се крстили у Америци, док *Мисија дунавских земаља* (Donauländermission) помаже рад немачких баптиста

(Лехотски 2004: 18). У Нови Сад долази Људевит Беднар, баптистички проповедник из Америке и одржава скупове за нове чланове српско-словачке заједнице. Изградња прве зграде молитвеног дома у Новом Саду започета је 1927. године, када заједница позива проповедника Роберта Шлосера из Пољске како би помогао верницима. Након изградње молитвеног дома, богослужења су се одржавала четвртком и недељом на немачком и српском језику.

Како би обавештавала о раду у подунавским земљама, баптистичка заједница је издавала часописе на немачком језику, *Гласник Еванђеља* (Evangeliumsbote) 1923-1926, који је касније инкорпориран у *Гласник мира* (Friedensbote) из Беча и *Гласник кршћењака* (Täuferbote) 1930-1942, у којима је подносила извештаје о мисијском раду. Извештаји су често били у форми мисионарског дневника различитих проповедника који су били укључени у евангелизације. Верници су извештавали о крштењима на рекама, каналима и језерима, ширењу „радосне вести” и оснивању нових заједница. Ова два листа била су намењена пре свега заједницама немачког говорног подручја, а излазила су у Бечу, Новом Саду и Букурешту. *Гласник Еванђеља* извештава и о заједницама у Хрватској, пре свега Дарувару, али и о организовању групних крштења на Дунаву верника из Сомбора, Бачког Градишта, Свилојева (Lehotski 2009: 10). Удружење баптистичких цркава у Југославији 1923, чиниле су заједнице подељене на језичкој основи на немачке са центром у Новом Саду, словачке у Бачком Петровцу, хрватске у Загребу и мађарске у Свилојеву. Никола Дулић, пореклом из Бајмока у Бачкој, долази из Сједињених Америчких Држава како би држао курсеве недељне проповедне школе у Новом Саду, а велики број проповедника присуствовао је предавањима, будући да је Дулић говорио мађарски, српски, немачки и енглески (Норрег 1997: 27). Иако подељене, две баптистичке групе у Новом Саду окупљаће се од 1935. године у истој згради на богослужењима, када након завршених студија у Хамбургу, Адолф Лехотски постаје проповедник обе заједнице. До 1923. године, баптисти су имали развијено теолошко образовање у оквиру недељне школе намењено деци, омладинско удружење, часове Библије за жене, одржавајући редовне евангелизације и јавна крштења на рекама уз велики број посетилаца. Баптистичка заједница је боље организована након 1924. године, када се на конференцијама унија окупљају у Новом Саду представници свих језичких група. У новој згради молитвеног дома у Новом Саду 11. септембра 1924. године окупило се преко стотину верника седам националности, изабравши Винка Вацека за председника, Јожефа Калмара за подпредседника и Матијаса Волфа за секретара. Немачки баптисти из Мађарске, Немачке и Швајцарске помагали су развој заједнице и њеном бољем организовању, што је

Педесетих година долази до реорганизације баптистичке заједнице, уз снажан нагласак на образовању, новим мисијским станицама, рад са омладином и публиковање књига и часописа, што доприноси развоју баптистичке заједнице у Југославији (Лехотски 2004:19). Историчарка Радмила Радић наводи податак да је 1950. године, баптистичка заједница подељена на: словачко окружје са седиштем у Бачком Петровцу и око хиљаду верника, српско-румунско окружје са седиштем у Новом Саду и око пет стотина верника, мађарско окружје са седиштем у Кикинди са око три стотине верника (Радић 2002: 149). За разлику од назарена, код којих је дошло до опадања броја верника, баптисти организују различита окупљања и евангелизације, па је ширење баптизма шездесетих година започето и у другим деловима Србије, посебно на југу. Међутим положај баптистичке заједнице после шездесетих година, у периоду комунизма и снажне атеизације, постаје изразито неповољан, када поједине зграде баптистичких цркава постају национализоване, а велики број баптиста емигрира у Западну Европу.

Појава еванђеоских верских заједница крајем XIX и почетком XX века била је условљена многим карактеристикама друштвеног окружења у којима су деловали први преобраћени верници и мисионари. Баптизам је, као и остали неопротестантски покрети, био привлачан маргинализованим слојевима становништва и етничким групама на простору Аустроугарске монархије.

Највише верника било је у немачким насељима у околини Новог Сада, као и у самом граду, где се организује прва самостална баптистичка црква. Од самог почетка, у новосадској заједници Немци су чинили већину, а касније баптистима се прикључују Словаци, Мађари и Срби.

Посебно су била значајна јавна крштења на Дунаву, о чему сведоче наведени подаци које налазимо у немачким часописима о подунавским баптистичким заједницама. Река је као место сусрета и укрштања различитих култура одиграла, не само улогу симболичког повезивања, већ је била и важан просторни чинилац у обредима крштења нових верника.

На тај начин Дунав је повезивао баписте у подунавским земљама, било као место окупљања верника из различитих заједница, било да су пловним путевима проповедници долазили бродовима до мисијских центара на Дунаву.*

* Желела бих да се захвалим Баптистичкој цркви у Новом Саду на помоћи око прикупљања литературе, посебно проповеднику господину Петру Пилићу, на указаној могућности да своје истраживање употпуним интервјуима са проф. др Александром Бирвишем и проф. др Рут Лехотски.

S u m m a r y

Aleksandra Đurić-Milovanović

*Evangelical Christians on the Danube: the Decelopment of Baptism
in Novi Sad*

The Evangelical movement (*Evangelikale*, in German) grew out of the church reformation tradition and comprised Protestant and Neo-protestant communities throughout the world. The etymology of the word stems from the Greek ευαγγελιου, meaning *good tidings* and referring to the salvation in Jesus Christ and the spreading of that information to others. In the early nineteenth century, evangelical theology began to emphasize the return to the beginnings and the essence of Christianity. Baptists, as Evangelical Christians, appeared in the Netherlands and England in the seventeenth century, under the influence of Anabaptism and Pietism. Although it began in Western Europe, Baptism spread and developed in the nineteenth century in Central and South-East Europe. Its centre was in the German speaking area.

The text also treats the role of Johann Gerhard Oncken, a Baptist preacher, as an important personality in the spreading of Baptism. After his return from England, Oncken founded in Hamburg the first Baptist church in that part of Europe. After Baptist communities had been founded in Central Europe, primarily in Germany, the first Baptist community was founded in Novi Sad owing to the missionary activities among the Germans in the Austro-Hungarian Empire. Germans from the Empire came into contact with Johann Gerhard Oncken and the Baptists and many of them accepted the creed and began to preach it.

The text presents the history of the first Baptist community in Novi Sad, founded in 1892 as a missionary station of the church from Budapest, and also treats the role of Heinrich Meyer, a preacher, who performed the first baptisms in the Danube and evangelized the neighbouring places. The first Baptists from Novi Sad, the Hungarian couple Franz and Maria Tabory, were baptized in Bucharest in 1862. Since Baptists were a supranational religious community, they soon attracted other ethnic communities, particularly the Slovaks, Hungarians, Romanians and Serbs. Julius Peter, a preacher baptized by Meyer in Vienna, was installed in 1891 and began to organize an independent group of believers from Novi Sad. Shortly before his visit to Vienna, Peter completed his theological education at the Baptist Seminary in Hamburg,

together with a number of preachers from all parts of Europe. After his arrival in Novi Sad, the local Baptist church became independent from the one in Budapest. Missionary work was most frequently done among the German population, but, when necessary, sermons were translated into Hungarian, Slovakian or Serbian.

Like other Neo-protestant creeds, Baptism spread quickly in ethnically and confessionally heterogeneous environments, particularly among the Hungarian and German Protestants. Believers from the neighbouring German villages came to Novi Sad to be baptized in the Danube; in the early twentieth century, Slovaks also joined these group ceremonies. The building of the first prayer house in Novi Sad began in 1927, when the community invited the preacher Robert Schlosser from Poland to help the believers. After the building had been completed, worship services were held in the German and Serbian languages on Thursdays and Sundays. In order to spread information on its activities in the Danubian countries in the inter-war period, the German Baptist mission published journals *Evangeliumsbote*, *Friedensbote* and *Täuferbote* with relevant reports.

The reports were frequently in the form of missionary diaries written by various preachers. Until the end of the Second World War, the pious reported on baptisms in the rivers, canals and lakes, on the spreading of „good tidings“ and the foundation of new communities. Baptisms in the Danube attracted much attention, particularly if performed in the winter when ice had to be broken in a specific spot. Such public baptisms were rare during the war, and the only record from 1943 refers to the baptism in the Danube when many watched from the banks or the boats.

The river was not only the place where different cultures met and intertwined, it did not only perform symbolic interconnecting, it was an important spatial element in the baptism of new believers. The Danube linked the Baptists in the countries from the Danubian region either as meeting place for the pious from different communities while the preachers travelled along the navigable routes and arrived in their boats to the missionary centres on the Danube.

Петроварадин, прва деценија XX века, разгледница